

Характерною ознакою діяльності бібліотечно-інформаційних підрозділів НДУ у звітному році було посилення міжбібліотечної взаємодії та інтеграції у формуванні та використанні документних ресурсів, науково-аналітичному і бібліографічному опрацюванні інформації, наданні бібліотечно-інформаційних послуг науковим колективам та читачам.

Співробітники бібліотек продовжували вдосконалювати технології інформаційного та бібліографічного супроводу діяльності НДУ, налагоджували професійні зв'язки, опановували вітчизняний та світовий бібліотечний досвід. Аналіз діяльності засвідчив посилення уваги бібліотечних спеціалістів до питань упровадження інновацій, пов'язаних з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, створенням власних інформаційних продуктів та послуг.

1. Формування бібліотечно-інформаційних ресурсів

Станом на 01.01.2014 р. фонди бібліотек НДУ налічували 9,2 млн прим., зокрема іноземні видання – 2,8 млн прим. Обмінні фонди налічували 281,5 тис. прим. і становили 3 % від загальної кількості фонду.

Серед 103 бібліотек НДУ 6 мають фонди чисельністю понад 200 тис., 11 – до 200 тис., 22 – до 150 тис., 36 – до 100 тис., 16 – до 50 тис. і 12 бібліотек до 10 тис. прим. документів. Найчисельнішими та добре укомплектованими є фонди 40 бібліотек НДУ. Це фонди бібліотек інститутів фізики – 281 тис., кібернетики – 275 тис., електрозварювання – 270 тис., електродинаміки – 240 тис., ФТІНТ – 213 тис. прим. документів. У 20 бібліотек НДУ фонди зарубіжних документів налічують понад 50 тис. прим. Найбільші фонди зарубіжних документів мають п'ять бібліотек інститутів: електрозварювання, фізики – 95,2 тис., теоретичної фізики – 90,6 тис., зоології – 85,7 тис., загальної та неорганічної хімії – 85,5 тис. прим. документів. Три бібліотеки інститутів політичних і етнопонаціональних досліджень, проблем природокористування та екології, Криворізького ботанічного саду взагалі не мають зарубіжної літератури.

У 2013 р. до фондів бібліотек НДУ надійшло 54,0 тис. прим. документів. Порівняно з 2012 р. надходження документів зменшилися на 3,1 тис., а порівняно з 2003 р. – на 12 тис. прим. Кількість зарубіжних документів, які щорічно надходять до фондів бібліотек, також продовжує зменшуватися. У 2013 р. бібліотеки отримали 7,1

тис. іноземних видань проти 8,8 тис. у 2012 р. і проти 14,7 тис. прим у 2003 р. 19 бібліотек НДУ у звітному році не отримали жодного зарубіжного видання.

За останні десять років у окремих бібліотек показник щорічних надходжень знизився в два, три і більше разів. Зокрема, надійшло до фондів бібліотек інститутів: літератури у 2013 р. – 1,0 тис. прим. (2003 р. – 2,0), металофізики у 2013 р. – 615 прим. (2003 р. – 1,4), економіки промисловості у 2013 р. 1,5 тис. прим. (2003 р. – 2,7).

До 250 прим. документів отримала 21 бібліотека НДУ, що свідчить про невиконання нормативів ІФЛА щодо комплектування. Найнижчі показники надходження документів (до 100 прим.) мали 7 бібліотек. Традиційно це були бібліотеки таких установ, як Полтавська гравіметрична обсерваторія – 87 прим., Інститут проблем природокористування – 67 прим., ІПРІ – 51 прим., НІАЗ «Ольвія» – 50 прим., Інститут прикладної фізики – 45 прим., Інститут електронної фізики – 28 прим.

Суттєво зменшилися надходження літератури порівняно з попереднім роком у бібліотеках інститутів: фізіології, українознавства, Донецького фізико-технічного інституту, кібернетики, електрозварювання, проблем ринку, ФТІНТ та ін.

Збільшилась кількість документів, що надійшли у 2013 р. до бібліотек інститутів економіки і прогнозування, держави і права, фізико-хімічного, фізико-органічної хімії і вуглекімії, економіки промисловості, політичних і етнопонаціональних досліджень, гідробіології.

Понад одну тисячу прим. документів отримали у звітному році 11 бібліотек (у 2012 р. – 16 бібліотек). Найбільше документів отримали бібліотеки інститутів: держави і права – 1722, економіки промисловості – 1550, української мови – 1308, регіональних досліджень – 1278, економіки і прогнозування – 1229, фізико-хімічного – 1193, українознавства – 1187, історії України – 1081, мистецтвознавства, фольклористики та етнології – 1061, літератури – 1050 прим. документів.

Середній показник надходження документів до однієї бібліотеки у 2013 р. становив 496 прим. (у 2012 р. – 554, у 2003 р. – 707), іноземних документів – 68 прим. (у 2012 р. – 86, у 2003 р. – 156).

Подальше зменшення бюджетного фінансування у 2013 р. майже ліквідувало таке джерело отримання літератури, як купівля.

Із 103 бібліотек НДУ НАН України 78 не придбали жодного видання. Як зазначила завідувач бібліотекою Фізико-хімічного інституту, вперше за останні роки припинилася купівля книг та не були перераховані кошти на передплату періодичних видань на 2014 р.

Кількість передплатних видань у 2013 р. зменшилась майже на одну тисячу і склала 19 611 прим. Переважна більшість бібліотек повідомили у своїх звітах, що змушені були скоротити репертуар передплатних видань у зв'язку зі зниженням фінансування та подорожчанням видань.

Із 103 бібліотек 37 провели списання застарілої, маловикористовуваної та втраченої читачами літератури. Не здійснювали роботу зі списання літератури 66 бібліотек. Усього з фондів бібліотек НДУ в 2013 р. було вилучено 15,6 тис. документів (у 2013 р. – 30,3 тис.). У зв'язку з залиттям фондів після аварії у бібліотеці Інституту теоретичної фізики було списано 2,3 тис. прим. документів. П'ять бібліотек – інститутів фізики, металофізики, ядерних досліджень, світової економіки і міжнародних відносин та Одеський філіал ІБПМ списали по більш ніж одну тис. прим. документів.

За видовим складом сукупний фонд бібліотек НДУ у 2012 р. становив: книги – 32,7 %, періодичні та продовжувані видання – 59,1 %, нормативні документи – 7,0 %, документи на мікроносіях – 1,1 %.

Серед основних джерел комплектування фондів бібліотек НДУ найбільший відсоток склали дари та книгообмін. У Інституті енциклопедичних досліджень 65 % надходжень склали дари і 35 % книгообмін. Дієвим прикладом для користувачів (авторів) є постійно діюча виставка «Дарунки науковців», завдяки якій бібліотека Інституту металофізики отримує до 30 % нових надходжень.

Відсоток **документів, придбаних за кошти установ**, порівняно з попередніми роками продовжує зменшуватися. У 2013 р. він становив 1,0 %, у 2012 р. 1,2 %, у 2011 р. – 1,5 % від загальної кількості документів, що надійшли протягом року. Однак окремі бібліотеки все-таки мали змогу придбати невелику кількість літератури. Книги, куплені на Форумі книговидавців у Львові бібліотекою Державного природознавчого музею, склали 3,18 % від усіх надходжень. Бібліотека Інституту біохімії придбала 20 книг, бібліотека Інституту демографії та соціальних досліджень – матеріали Держкомстату на суму 1480 грн. Дирекція Інституту теоретичної фізики посприяла тому, що за кошти, виділені з проекту «Метан»,

було замовлено та отримано вісім книг для бібліотеки. Завдяки зусиллям адміністрації бібліотека Інституту електродинаміки купила 35 прим. книг.

У 2013 р. збереглася тенденція збільшення обсягів подарованих документів порівняно з купівлею та передплатою. За звітний період до фондів бібліотек НДУ надійшло 25 394 прим. дарів (у 2012 р. – 20 737 прим.). Найбільші за обсягом дарунки отримали бібліотеки: Національного природознавчого музею – 923 прим., Інституту економіки промисловості – 800 прим., Фізико-хімічного інституту – 728 прим., Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології – 633 прим.

Суттєву частку нових надходжень до фондів бібліотек складають **видання, подаровані авторами-співробітниками установ**. Найбільшу кількість видань (923 прим. із 980 прим., що надійшли у 2013 р.) подарували бібліотеці співробітники Національного науково-природничого музею. У бібліотеці Інституту зоології основним джерелом поповнення фондів є подаровані видання, переважну більшість яких передано співробітниками установи. Із 453 прим. нових надходжень до бібліотеки Інституту ботаніки 186 прим. склали дари співробітників, із 332 прим. нових надходжень до бібліотеки Інституту фізичної хімії 87 прим. склали авторські дари.

Цінні видання отримала бібліотека Інституту демографії та соціальних досліджень у дар від відомого канадсько-українського демографа А. І. Романюка. Сім'я відомого вченого академіка О. З. Петрова передала бібліотеці Інституту теоретичної фізики його власну книгозбірню. Бібліотека Інституту відновлюваної енергетики отримала книги з особистої бібліотеки члена-кореспондента НАН України доктора технічних наук В. Ф. Резцова. Матеріали міжнародної наукової школи ім. академіка С. А. Христиановича «Деформирование и разрушение материалов с дефектами и динамические явления в горных породах и выработках» (14 книг за 1999–2012 рр.) отримала від читача бібліотека Інституту геотехнічної механіки.

Продовжувала надходити література до особистих бібліотек видатних діячів та науковців, які зберігаються в фондах бібліотек НДУ: фундатора української нейрофізіологічної школи, академіка П. Г. Костюка – Інститут фізіології; академіка В. В. Панасюка – Фізико-механічний інститут; академіка Я. Д. Ісаєвича – Інститут

українознавства, академіка Я. С. Яцківа – ГАО; академіка О. І. Амоші – Інститут економіки промисловості.

Передані в дар книги дозволили створити у бібліотеці Державного природознавчого музею окремі підфонди з особистих бібліотек професорів К. А. Татарінова (музеологія, орнітологія), М. П. Рудишина (теріологія), В. М. Лазорка (ентомологія). Бібліотека Інституту зоології отримала цінну літературу з особистої бібліотеки герпетолога Т. І. Котенко. Понад 200 прим. документів надійшло до основного фонду Кримського філіалу інституту археології від колишньої співробітниці Т. М. Вигогської. Бібліотека Інституту монокристалів безкоштовно отримала 214 прим. періодичних видань та 18 книг німецькою мовою (XIX та початку XX ст.) від ліквідованої технічної бібліотеки Харківського заводу хімічних реактивів.

Продовжували надавати допомогу бібліотекам у комплектуванні фондів керівники та фахівці установ, які працюють в інших країнах, або виїжджають у відрядження за кордон. Бібліотека Інституту філософії отримала 80 прим. книг та 7 журналів в дар від директора, академіка М. В. Поповича, бібліотека Інституту клітинної біології та генетичної інженерії – 137 прим. книг від заступника директора Б. В. Моргуна, бібліотека Інституту біохімії – книги від академіка С. В. Комісаренка, бібліотека Інституту географії – книги від директора, академіка Л. Г. Руденка. Упродовж восьми років передплачує для бібліотеки Інституту теоретичної фізики журнал «Nature Physics» акад. В. М. Локтев, упродовж трьох років передплачує для бібліотеки журнал «Nature» директор Донецького фізико-технічного інституту В. М. Варюхін. Власним коштом передплачує для бібліотеки журнал «Scientific American» (США) директор ГАО, академік Я. С. Яцків.

Книжкові **видання, прийняті бібліотеками на заміну загублених** складають незначну частку надходжень, хоча в окремих випадках завдяки цьому джерелу можна отримати нову найнеобхіднішу літературу. Бібліотека ІБПМ отримала 59 книг від читачів на заміну загублених, бібліотека Інституту регіональних досліджень – 43 книги, бібліотека ГАО – 25 прим. книг.

Важливою складовою фондів бібліотек НДУ є **видання установ НАН України**. Саме вони складають ядро фондів, а завдяки книгообміну дають можливість отримати найнеобхідніші вітчизняні та зарубіжні видання. Збільшення кількості надходжень у бібліотеці Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення відбулося за рахунок 52 прим. документів, виданих установою. Бібліотекою Інституту регіональних досліджень отримано у звітному році 50 прим. книг, виданих установою.

Надходження авторефератів, дисертацій, препринтів, наукових звітів, депонованих рукописів до бібліотек зростає та потребує відповідного контролю щодо їх обліку та збереження. Як зазначила у звіті завідувач бібліотекою Інституту держави і права, надходження у 2013 р. збільшилися за рахунок авторефератів дисертацій, що надійшли за обов'язковою розсилкою. Приріст фондів бібліотеки Фізико-хімічного інституту зумовлений надходженням великого масиву авторефератів – 565 прим. Доктор філологічних наук В. В. Жайворонок передав до фонду бібліотеки Інституту мовознавства 400 авторефератів дисертацій мовознавчої тематики.

У 2013 р. значними обсягами документів поповнилися фонди бібліотек інститутів: українознавства (22 дисертації і 126 авторефератів), регіональних досліджень (18 дисертацій і 432 автореферати), фізіології (17 дисертацій та 112 авторефератів), літератури (16 дисертацій та 145 авторефератів), мистецтвознавства, фольклористики та етнології (13 дисертацій, 183 автореферати), технічної теплофізики (11 дисертацій та 88 авторефератів).

Бібліотеки НДУ НАН України продовжували отримувати **книги за видавничим проектом «Наукова книга»**, завдяки якому протягом звітнього періоду побачили світ понад 150 монографій. Завідувачі бібліотеками інститутів відновлюваної енергетики, держави і права, геохімії, мінералогії та рудоутворення, народознавства, прикладних проблем механіки і математики, сходознавства, відділення гідроакустики МГІ зазначили, що надходження за програмою «Наукова книга» складають суттєву частку їхніх щорічних надходжень.

Видавництва «Наукова думка», «Академперіодика», «Свросвіт», «Обереги» на безоплатній основі продовжували у 2013 р. надсилати до бібліотек літературу. Зокрема, бібліотека Інституту колоїдної хімії та хімії води отримала від «Наукової думки» та «Академперіодики» 38 книг, бібліотека Інституту технічної теплофізики – 35 книг, бібліотека Інституту відновлюваної енергетики – 30 книг, бібліотека Інституту надтвердих матеріалів – 26 книг, бібліотека Інституту клітинної біології та генетичної інженерії – 18 книг.

Бібліотеки секції Суспільних і гуманітарних наук НАН України отримали книги за Державною програмою «Українська книга», яку реалізує Державний комітет телебачення і радіомовлення України. Зокрема, бібліотека Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології отримала за програмою «Українська книга» 138 прим., від «Наукової думки» та «Академперіодики» – 54 прим., видавництва «Світ» та «Етнос» – 239 прим. книг.

Завдяки випуску науковими установами та видавництвами Академії низки енциклопедичних видань бібліотеки мали змогу отримати чергові їхні томи. Зокрема, до фондів бібліотек НДУ уже надійшло 10 томів «Енциклопедії історії України», 13 томів «Енциклопедії сучасної України», 5 томів «Юридичної енциклопедії» та 2 томи «Словника української мови». Національною академією наук реалізовано проект загальнонаціональної ваги – видано 6 томів Шевченківської енциклопедії. Завершено видання таких фундаментальних праць, як «Історія української культури» та «Історія українського мистецтва» (обидві у 5-ти томах), а також Повного зібрання творів Т. Г. Шевченка у 12 томах. Підготовлено та надруковано чергові томи багатотомного видання праць М. С. Грушевського «Михайло Грушевський. Твори у 50-ти томах» та здійснено ювілейне видання – «Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського» у 10 томах, 16 книгах.

За видовим складом **основний відсоток надходжень до бібліотек становлять періодичні та продовжувані видання (62 %)**. Низка бібліотек інститутів: геофізики, економіки та прогнозування, зоології, механіки, соціології, проблем матеріалознавства, політичних і етнонаціональних досліджень, радіофізики і електроніки, теоретичної фізики, української мови, фізики, фізико-хімічного, чорної металургії, ІБПМ, ГАО, Державного природознавчого музею повідомили, що передплату періодичних видань утримали на рівні 2012 р. Бібліотека Інституту кібернетики оформила передплату 70 назв періодичних видань, бібліотека Інституту демографії та соціальних досліджень – 25 назв журналів України та 19 назв журналів Росії, бібліотека Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії – 21 назву журналів України та 12 назв журналів Росії, бібліотека інституту мікробіології і вірусології – 17 назв України та 11 назв журналів Росії. Бібліотека Інституту геологічних наук у 2013 р. відновила репертуар періодичних видань – українських і російських.

Окремі бібліотеки повідомили про надходження в 2013 р. до їхніх фондів реферативних журналів, як зведених томів, так і окремих випусків. Зокрема, окремі випуски РЖ «Генетика и селекция возделываемых растений», «Физиология и биохимия», «Микробиология» передплачує Інститут фізіології рослин і генетики; «Микробиология. Вирусология» передплачує упродовж багатьох років бібліотека Інституту мікробіології та вірусології, «Ихтиология», «Общая экология», «Биоценология», «Экология» – бібліотека Інституту гідробіології, РЖ «Металлургия» і «Технология и оборудование литейного производства» – бібліотека Інституту металів і сплавів. Три випуски РЖ отримує

бібліотека Інституту хімії високомолекулярних сполук, зведений том РЖ «Механика» – бібліотека Інституту механіки.

Бібліотека Інституту світової економіки і міжнародних відносин передплатила три серії РЖ ІНІОН РАН «Экономика», «Востоковедение и африканистика», «Социология». Бібліотека МГП в 2013 р. отримувала електронні версії двох РЖ ВІНПІ – «Исследование земли из космоса» та «Геофизика». У зв'язку з недостатнім фінансуванням припинила передплату РЖ «Горное дело» бібліотека Інституту геотехнічної механіки.

Змушені були скоротити передплату періодичних видань у 2013 р. бібліотеки інститутів: геології і геохімії горючих копалин, геотехнічної механіки, електрозварювання, клітинної біології та генетичної інженерії, математики, радіоастрономічного, ГАО. Скоротили кількість назв періодичних видань: на 17 – бібліотека Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології, на 10 – бібліотека Донецького фізико-технічного інституту, на 7 – бібліотеки інститутів загальної та неорганічної хімії, металофізики та проблем ринку, на 6 назв – бібліотека Донецького ботанічного саду. Передплатила лише одну російську газету «Поиск» бібліотека Інституту прикладної фізики.

За браком коштів не передплатили російських видань на 2013 р. бібліотеки інститутів археології, географії, молекулярної біології і генетики, фізіології, Національного ботанічного саду, Державного природознавчого музею. Не передплачують наукові періодичні видання Росії упродовж багатьох років бібліотеки інститутів: імпульсних процесів і технологій, сорбції та проблем ендоекології, української археографії та джерелознавства; НДЦ індустріальних проблем розвитку, Полтавської гравіметричної обсерваторії. Жодного наукового журналу – ні вітчизняного, ні іноземного – не передплатили у 2013 р. бібліотеки інституту електронної фізики та ІПРІ.

Окремі інститути: економіки промисловості, механіки, радіофізики і електроніки, фізико-хімічний, чорної металургії, Криворізький ботанічний сад повідомили про проблеми, пов'язані з організацією передплати. Зокрема, казначейство стало затримувати своєчасне проходження коштів, через що періодика надходить з великим запізненням і для того, щоб не втратити комплектність, перші номери журналів доводиться копіювати.

Книгообмін є одним з найважливіших джерел поповнення фондів бібліотек новою профільною літературою, проте у зв'язку з відсутністю коштів на відправку літератури не ведуть книгообмін

майже 30 % бібліотек. У 2013 р. бібліотеки НДУ отримали 7,7 тис. прим. документів завдяки книгообміну (у 2012 р. – 9,3 тис. прим.). Найбільшу кількість літератури отримали бібліотеки інститутів регіональних досліджень (445 прим.), археології (275 прим.), літератури (241 прим.), сходознавства (240 прим.), Державного природознавчого музею (230 прим.).

Бібліотека Інституту електрозварювання отримала зарубіжні періодичні видання з Канади, Швеції, Англії, Німеччини, Румунії. Бібліотека Інституту українознавства завдяки книгообміну отримала 481 прим. документів, зокрема літературу з Польщі, Канади, США. Завдячуючи книгообмінним зв'язкам з багатьма науковими установами та громадськими організаціями Литви, Латвії, Польщі, Словаччини, Чехії, Хорватії, Китаю, Японії, до бібліотеки Інституту проблем міцності продовжують надходити зарубіжні періодичні видання.

У 2013 р. бібліотеки НДУ продовжували отримувати допомогу від зарубіжних організацій, співпрацювати з товариствами, які займаються пошуками та реалізацією наукової книжкової продукції. Бібліотека Інституту народознавства налагодила контакти з Інститутом проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України та отримала 33 прим. книг. Бібліотека Інституту технічної теплофізики завдяки книгообмінним зв'язкам отримує з Інституту тепломасообміну (Росія) «Инженерно-физический журнал», з Інституту теплофізики Сибірського відділення РАН журнал «Теплофизика и аэромеханика». Бібліотека Інституту ядерних досліджень безкоштовно отримує журнал «Energiewirtschaftliche Tagesfragen» з Німеччини. Бібліотека Інституту мовознавства завдяки книгообміну отримала чеський журнал «Slavia» (м. Прага), через Посольство Латвійської Республіки – 27 книг від Інституту латиської мови.

Продовжувала децентралізовано (як дари) надходити до бібліотек НДУ зарубіжна періодика, однак нерегулярно і не повними комплектами. 34 назви зарубіжних журналів отримала бібліотека Інституту зоології, 23 назви – бібліотека Інституту гідробіології, 8 назв – бібліотека Державного природознавчого музею та ФТНТ, 7 назв – бібліотеки інститутів електрозварювання, геофізики, географії, прикладної математики і механіки.

Бібліотека Інституту історії України отримала в дар періодичні видання з Кембриджа, Мельбурна, Варшави та Нью-Йорка; бібліотека Національного ботанічного саду – три назви періодичних видань з Туреччини, Болгарії та Японії; бібліотека Радіоастрономічного інституту – чотири назви журналів із США та

одну з Польщі. 15 томів серії «Библиотека горного инженера» отримала бібліотека Інституту геотехнічної механіки від Сибірської вугільно-енергетичної компанії.

Організації книгообміну, налагодженню контактів зі спорідненими установами близького та далекого зарубіжжя сприяє активна видавнича діяльність наукових установ, високий рівень підготовки та видання наукових праць. Бібліотека ІБПМ підтримує книгообмінні зв'язки з 30-ма організаціями та установами Росії й України. Бібліотека Інституту радіофізики та електроніки підписала договори про обмін виданнями з 29 установами Росії, Білорусі та України. Бібліотека ГАО відправляє за кордон (за 25 адресами) журнал «Кинематика и физика небесных тел» та завдяки книгообміну отримує періодичні видання «Астрономический журнал», «Вестник ФГУП «НПО им. С. А. Лавочкина» (Росія), «Астрофизика» (Вірменія), «Baltic Astronomy» (Литва), «Azerbaijan astronomiya journali» (Баку) та інші. Бібліотека Інституту проблем міцності завдяки міжнародним зв'язкам отримує 10 назв зарубіжних журналів з Польщі, Словаччини, Чехії, Китаю, Японії, Латвії, Литви, Хорватії, Росії, Білорусі.

Бібліотеки НДУ продовжували активно **співпрацювати з Центром формування бібліотечно-інформаційних ресурсів НБУВ**. Усього в 2013 р. НБУВ передала установам НАН України 7,3 тис. прим., (у 2012 р. – 6,1 тис. прим.), зокрема завдяки вітчизняному книгообміну – 1,1 прим. (у 2012 р. – 1,1 тис. прим.), міжнародному книгообміну – 4,3 тис. прим. (у 2012 р. – 4,8 тис. прим.), за рахунок дарів – 900 прим. (у 2012 – 420 прим.), за розпорядженням Президії НАН України – 952 прим.

Відповідно до постанови Президії НАН України «Про забезпечення Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського науковими виданнями для міжнародного книгообміну» від 11.11.2009 р. № 306 від установ НАН України НБУВ отримала 14 538 прим. наукових видань. Найбільшу кількість власних видань передали до НБУВ інститути: археології, геологічних наук, енциклопедичних досліджень, історії України, літератури, мистецтвознавства, фольклористики та етнології, політичних та етнопольових досліджень, соціології, філософії, Національного ботанічного саду. Бібліотека Інституту ботаніки зазначила, що для забезпечення книгообмінних зв'язків у 2013 р. до НБУВ було передано 240 прим. «Українського ботанічного журналу», причому замість 40 прим. (визначених постановою Президії НАН України № 40) було надано 80 прим. кожного номера. Інститутом металофізики

систематично передавались до НБУВ нові видання, зокрема, журнали «Металлофізика и новейшие технологии», «Успехи физики металлов» та науковий збірник «Наносистемы, наноматериалы, нанотехнологии» (608 прим.).

Станом на 01.01.2014 р. НБУВ шляхом міжнародного книгообміну отримала та передала до бібліотек НДУ НАН України 4319 прим. документів, що на 494 прим. менше порівняно з 2012 роком. Зменшення надходжень пов'язано з тим, що в зв'язку з відсутністю коштів на відправлення бандеролей, НБУВ відіслала зарубіжним партнерам удвічі менше літератури. У 2013 р. НБУВ відправляла партнерам з міжнародного книгообміну видання за 2010 р., тоді як партнери надсилали до НБУВ видання 2013 р. Деякі установи, зокрема Центр книгообміну Фінляндії, Центральна бібліотека АН Словаччини, Інститут математики АН Чехії, тимчасово припинили надсилати свої видання до того часу, поки НБУВ не ліквідує свою заборгованість.

Керівники бібліотек інститутів ботаніки, зоології, економіки промисловості, мікробіології і вірусології, соціології наголосили, що через відсутність профільних зарубіжних журналів скоротилися і кількість користувачів, і книговидача. Бібліотека Інституту проблем кріобіології і кріомедицини зазначила, що у 2013 р. вони не отримали жодного номера журналу «Cryobiology», який є профільним для установи і надходив упродовж не одного десятка років. Бібліотека Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення вказала, що у 2013 р. отримала 39 прим. зарубіжних видань, які становлять найменшу кількість отриманих за всі попередні роки. Останні зарубіжні видання надійшли до бібліотеки Інституту колоїдної хімії та хімії води з НБУВ у 2010 р.

Проте, незважаючи на існуючі проблеми, бібліотеки НДУ продовжують отримувати зарубіжні видання упродовж багатьох років. Найбільше видань за міжнародним книгообміном отримали у звітному році бібліотеки інститутів археології (43 прим. книг, 157 прим. періодичних видань, 45 прим. продовжуваних видань) та математики (210 прим. книг, 805 прим. періодичних видань, 278 прим. продовжуваних видань). Велику кількість книжкових та періодичних видань з Китаю отримали бібліотеки інститутів світової економіки і міжнародних відносин та сходознавства. Завдяки НБУВ отримувє іноземні періодичні видання бібліотека Інституту фізики, серед них журнал «Physical Review», що зберігається у фонді з 1913 р.

Крім книгообміну, НДУ передавали до НБУВ свої видання для розповсюдження. Зокрема, Інститут історії України передав 700 прим. 9-го тому «Енциклопедії історії України», Інститут енциклопедичних досліджень – 155 прим. 12-го і 13-го томів «Енциклопедії сучасної України».

Бібліотеки НДУ самостійно поширювали видання своїх установ як серед бібліотек, так і серед навчальних закладів, музеїв, архівів та ін. Бібліотека Інституту історії України у 2012 р. передала архівам, бібліотекам, музеям 3785 прим. видань зі свого обмінно-резервного фонду. Інститут літератури – 109 прим. видань установи, зокрема Шевченківську енциклопедію (1 і 2 томи) та книги для XV Міжнародного з'їзду славистів.

Проте окремі установи у 2013 р. не лише не надіслали своїх видань для книгообміну, але й мають заборгованість перед НБУВ з відправлення видань обов'язкового примірника. Зокрема, у зв'язку з відсутністю коштів на пересилку Інститут прикладної математики і механіки не відправив видання для міжнародного книгообміну.

Формування фондів електронних ресурсів здійснювалось бібліотеками шляхом оцифрування та сканування документів, архівування ресурсів з Інтернету та використання документів інших фондоутримувачів на підставі угод про співпрацю. Бібліотека ІБПМ завершила роботу зі створення репозитарію всіх періодичних та продовжуваних видань установи, який нараховує 3490 назв. Інститут ботаніки оцифрував для репозитарію 1321 статтю «Українського ботанічного журналу» (1976-2005 рр.). Бібліотека Інституту народознавства спільно з Центром міської історії Центрально-Східної Європи (м. Львів) створила електронну версію каталогу – 905 поштівок (колекція НТШ). Загальна кількість електронних документів бібліотеки Донецького фізико-технічного інституту нині нараховує 992 назви, Одеського філіалу ІБПМ – 482 назви, Кримського філіалу Інституту археології – 293 електронні книги археологічної тематики.

Показник надходження електронних документів продовжує зростати, хоча й досить повільними темпами. Зокрема, до фонду бібліотеки Донецького фізико-технічного інституту надійшло 126 прим. е-документів, до бібліотеки Інституту ботаніки – 100 прим. е-документів, до бібліотеки ІБПМ – 26 прим. е-книг, зокрема було скановано 8 книг і понад 380 статей. Бібліотека Інституту фізичної хімії заповнила лакуни в фонді періодичних видань, за рахунок отримання електронних версій трьох номерів журналу «Успехи химии» та по одному номеру журналів «Катализ в промышленности»

і «Теоретическая и экспериментальная химия». За формування фонду документів на електронних носіях у Фізико-хімічному інституті відповідальним є відділ інноваційної діяльності, а безпосередню участь у його роботі беруть усі наукові підрозділи установи.

Активно використовує для поповнення фондів копіювання матеріалів Держкомстату (1326 аркушів у 2013 р.) бібліотека Інституту економіки та прогнозування. Бібліотека Інституту сорбції та проблем ендоекології здійснила копіювання 385 друкованих праць директора, академіка В. В. Стрелка. Бібліотека мистецтвознавства, фольклористики та етнології завдяки копіюванню отримала 166 прим. документів.

Бібліотеки НДУ продовжували активно працювати з **обмінними та резервними фондами**. Із 103 бібліотек НДУ обмінні фонди мають 47 бібліотек. На 01.01.2014 р. сукупний обмінний фонд бібліотек НДУ налічував 281,5 тис. прим. (на 01.01.2013 – 277 тис. прим.), резервний фонд – 9,5 тис. прим. (на 01.01.2013 р. – 9 тис. прим.). Найбільші обмінні фонди мають бібліотеки інститутів: археології – 51 тис. прим.; математики – 41 тис. прим.; історії України – 28,5 тис. прим.; проблем матеріалознавства – 21,7 тис. прим.; ботаніки та мистецтвознавства, фольклористики та етнології – по 11 тис. прим. У 2013 р. сформовано обмінний фонд бібліотекою Радіофізичного інституту обсягом 1055 прим. в основному це видання установи, що підлягають розповсюдженню та обміну.

За 2013 р. до обмінних фондів бібліотек НДУ надійшло 44 тис. прим., вибуло – 37 тис. прим. документів. Найбільші за обсягом надходження до обмінних фондів у 2013 р. мали бібліотеки інститутів: історії України (15,8 тис. прим.), археології (5,2 тис. прим.), Національного ботанічного саду (5 тис. прим.). Найактивніше перерозподіляли видання зі своїх обмінних фондів бібліотеки інститутів: історії України (14,4 тис. прим.), археології (5,5 тис. прим.), Національного ботанічного саду (1,9 тис. прим.), математики (1,8), регіональних досліджень та політичних і етнонаціональних досліджень (1,8 тис. прим.).

Бібліотека Інституту українознавства розіслала видання установи до бібліотек Інституту історії Підляської академії та Південно-Східного наукового інституту в м. Перемишлі (396 прим.), до бібліотеки Люблінського Католицького університету (5 прим.), Українського католицького університету (5 прим.), до ЛННБ ім. В. Стефаника (15 прим.), НБУВ (46 прим.), бібліотеки НТШ (8 прим.), фонду «Сейбр-Світло» (5 прим.) та багатьох інших бібліотек

наукових установ та вишів. Бібліотека Інституту української мови передала праці співробітників за останні п'ять років на XV Міжнародний з'їзд славистів (Мінськ, Білорусь). Бібліотека Інституту математики передала НБУВ 1384 прим., науковим установам по обміну 123 прим. документів з обмінного фонду. Бібліотека Інституту електродинаміки брала участь у благодійній акції та організувала передачу літератури до сільських шкіл Полтавщини та Чернігівщини.

Бібліотеки НДУ НАН України пропонували свої видання на **депозитарне зберігання** до НБУВ шляхом надсилання списків літератури, подання інформації у вигляді карток та інформування про маловикористовувану літературу на сайтах установ. У 2013 р. від бібліотек НДУ НБУВ отримала 2640 бібліографічних описів видань (у 2012 р. – 5701). Слід зазначити, що деякі бібліотеки надіслали не всі відібрані НБУВ видання у зв'язку з відсутністю фінансування на поштові витрати.

Бібліотеки НДУ НАН України надавали інформацію про нові надходження до головних бібліотек інших систем і відомств, зокрема публічних, технічних та бібліотек вишів. Бібліотеки НДУ Північно-східного наукового центру НАН України надавали відомості до «Зведеного каталогу іноземних наукових журналів, що надійшли до бібліотек м. Харкова», який видає ХДНБ ім. В. Г. Короленка, бібліотеки інститутів геотехнічної механіки та чорної металургії до зведеного каталогу Центральної науково-технічної бібліотеки гірничо-металургійного комплексу України (м. Дніпропетровськ).

Дієву допомогу бібліотекам з питань формування фондів та вилучення літератури надають керівники установ, члени Інформаційно-бібліотечних рад та профспілкові комітети. Два журнали передплатив для бібліотеки Інституту газу один з наукових підрозділів установи. Активну допомогу бібліотеці з перерахування коштів на рахунок постачальників надала дирекція Інституту політичних і етнонаціональних досліджень, внаслідок чого вдалося зберегти репертуар передплачених видань.

Питання про стан формування та збереження фондів, про використання періодичних видань, передплачених установою, про розповсюдження видань установи та ін. розглядаються на засіданнях учених рад інститутів біоорганічної хімії та нафтохімії, вугільних енерготехнологій, географії, мовознавства, фізики конденсованих систем, прикладної математики і механіки, радіофізики і електроніки, технічної механіки, фізичної хімії, філософії. Регулярно на засіданнях учених рад заслуховуються звіти про роботу бібліотек інститутів

ботаніки, біохімії, геотехнічної механіки, проблем кріобіології і кріомедицини, прикладної математики і механіки, Державного природознавчого музею.

Систематично виділяють кошти на передплату періодики окремі профспілкові комітети інститутів. Зокрема, передплату українських видань на суму 8800 грн для бібліотеки Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії було здійснено за рахунок коштів профспілкового комітету, на суму 1440 грн – профспілкового комітету Інституту фізіології рослин і генетики. Коштом профспілкового комітету Фізико-хімічного інституту були передплачені літературно-художні журнали для бібліотеки на суму 1000 грн. Упродовж багатьох років виділяє кошти на передплату трьох назв українських періодичних видань профспілковий комітет Донецького фізико-технічного інституту.

Певного розвитку в 2009–2011 рр. набула **загальноакадемічна система онлайнного доступу до ресурсів** провідних постачальників наукової інформації. Постійно збільшувалися як число активних користувачів, так і кількість наукових установ, що отримували доступ до зазначених ресурсів. Президія НАН України у 2013 р. прийняла постанову «Про заходи із забезпечення централізованого доступу до зарубіжних баз наукової інформації та представлення періодичних видань НАН України у провідних наукометричних базах» від 15.01. 2014 р. № 2. З ініціативи НАН України до Кабінету Міністрів був внесений проект постанови щодо дозволу здійснювати попередню оплату доступу до електронних баз даних наукової і науково-технічної інформації на наступні бюджетні роки.

Аналіз звітів за 2013 р. засвідчив, що документні ресурси бібліотек НДУ продовжують зростати, хоча цей ріст суттєво уповільнився і не відповідає діючим нормативам. За видовим складом найбільший відсоток становлять періодичні та продовжувані видання. За джерелами надходження документів основними продовжують залишатися дари, передплата та книгообмін.

Позитивною ознакою у цьому році було збільшення кількості видань, підготовлених науковими установами та видавництвами НАН України, які безкоштовно отримали бібліотеки, та зростання інформаційних мережевих ресурсів на сайтах академічних установ.

Новими тенденціями, пов'язаними з формуванням фондів, стало розширення кола бібліотек, які комплектуються електронними документами, користуються депозитаріями наукової періодики, отримують вільний доступ до світових науково-інформаційних ресурсів.

2. Збереження бібліотечних фондів

Оснoву бібліотеки складає її фонд, тому актуальною та однією з основних проблем була і залишається проблема збереження бібліотечних фондів. Як і більшість бібліотек, бібліотеки НДУ НАН України протягом останніх років працюють у складних умовах, спрямовуючи свої зусилля на забезпечення інформацією науковців та вирішуючи при цьому комплекс завдань з безпеки та збереження фондів.

Збереження фондів бібліотеки – це безперервний процес, який починається з моменту надходження документів і триває протягом усього періоду їх використання та зберігання, а тому передбачає такий комплекс заходів:

- ◆ дотримання правил обліку та перевірки фондів;
- ◆ розміщення фонду у спеціально пристосованих книгосховищах;
- ◆ розширення площі книгосховищ відповідно до збільшення бібліотечних фондів;
- ◆ підтримки режиму збереження і санітарно-гігієнічного стану приміщень;
- ◆ упорядкування фонду та переміщення його окремих частин;
- ◆ облаштування бібліотек технічними засобами пожежної безпеки;
- ◆ ремонт, реставрація пошкоджених видань.

Усі ці питання актуальні для кожної академічної бібліотеки, але вирішення їх є досить проблематичними в сучасних умовах недофінансування.

Насамперед, функцію збереження бібліотечного фонду забезпечує його облік, завдання якого полягає у фіксації наявності і місцезнаходженні кожного документа. Він дозволяє ідентифікувати реєстраційний запис з оригіналом і даними про нього при перевірці фонду або розрахунку з читачем при неповерненні взятих із бібліотеки облікованих видань. Одним із основних заходів зі збереження бібліотечного фонду є його регулярна перевірка (переоблік). Затверджена «Інструкція з інвентаризації матеріальних цінностей, розрахунків та інших статей балансу бюджетних установ» (далі – Інструкція) наказом № 90 Головного управління Державного казначейства України від 30.10.1998 р., зареєстрована за № 728/3168 в Міністерстві юстиції України 16.11.1998 р., встановлює єдині вимоги до порядку інвентаризації основних засобів. Зазначимо, що наказом Держказначейства № 311 від 02.09.2010 р. внесені зміни до цієї Інструкції згідно з якими переоблік бібліотечних фондів